

ВИКОРИСТАННЯ НАУКОВОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ВИХОВНОЇ СИСТЕМИ З ПРИРОДНИЧИХ НАУК ІНТЕГРОВАНОГО ЗМІСТУ

Вступ. Формування нових наукових дисциплін на стику географії, економіки та екології супроводжується гострими дискусіями щодо їхніх цілей, завдань і змісту. Зважаючи на сучасну тенденцію інтеграції змісту навчання географії та економіки, спостерігаються свого роду суперництво за створення фундаменту для розв'язання нагальних соціальних, економічних та екологічних проблем. Проблема полягає у визначенні рівня інтеграції знань навчання географії та економіки націленого на розроблення географічного підходу в курсах за вибором у гімназії і ліцеї, до вивчення навколишнього середовища та вимог його використання. Ці та інші актуальні проблеми методики навчання географії та економіки й педагогіки спонукають нас до ретельнішого вивчення наукової спадщини українського вченого-педагога Василя Сухомлинського (1918 – 1970) у контексті формування цілісної методичної системи вивчення курсів за вибором інтегрованого змісту.

Виклад основного матеріалу. У наукових працях Василя Олександровича Сухомлинського прослідковується цілісний взаємозв'язок і взаємозалежності освітнього процесу із формування всебічно розвиненої особистості [1, 78-80]. На основі чого ґрунтується ця система? Насамперед, на моральності, самовираженості та самоутвердженні особистості. Це ті духовні стимули, які завжди є в потенціальних силах учнів. Основними інструментами В. О. Сухомлинський якими рекомендує скористатися педагог є інтелектуальні (розумові) цінності та розумова праця учнів. Самовираження особистості учнів відбувається через моральні, інтелектуальні, естетичні, трудові та фізичні аспекти розвитку. Дані аспекти виховання підлітків педагог розглядає у праці «Народження громадянина» [2, 418-419]. Наприклад, це найкраще відбувається через методичну систему розумового виховання. Педагог зазначає, як «ми уявляємо розумове виховання, зокрема формування науково-матеріалістичного світогляду і переконань, не як низку розрізнених уроків, де великі істини народжуються як сума маленьких істин, а як єдиний, безперервний, тривалий процес» [там же, 418]. І пропонує доволі ефективні методи здійснення таких досліджень, зокрема, - спостереження, експеримент, диспут, те, що нині ми доволі повільними темпами впроваджуємо в освітній процес Нової української школи (НУШ). Це якраз та сама основа або фундамент становлення наукового світогляду учня (учениці), самоствердження їх особистості.

У 2022 р. науковими співробітниками відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України було розроблено ряд навчальних програм курсів за вибором інтегрованого змісту. Наприклад, навчальна програма курсу за вибором «Географія міжнародних економічних відносин» (автори-

упоряд. Яценко В.С., Часнікова О.В.), яка сприяє досягнення освітньої мети: навчити учнів/учениць мислити геопросторово, орієнтуватися в соціально-історичному просторі, виявляти взаємозалежність розвитку суспільства, економіки, культури і навколишнього природного середовища; розвивати власне наукове мислення, набувати досвіду розв'язання проблем суспільного змісту; долучатися до розв'язання локальних, загальнонаціональних і глобальних проблем, усвідомлювати необхідність утвердження верховенства права і дотримання правових норм для забезпечення сталого розвитку суспільства [3, 3].

Основними практичними формами досягнення даної освітньої мети будуть завдання для довгострокового пошуку, як *міні-дослідження* («Україна та ЄС: вектори економічної інтеграції», «Чинники росту рівня бідності в країнах світу в пандемічний період COVID-19»), *творчі проєкти* («Основні торговельні маршрути у світі (характеристика одного із маршрутів», «Туристичний маршрут моєю місцевістю»), *дискусії* («Вільні економічні зони: аргументи «за» і «проти», «Чи є трудова міграція чинником розвитку України?»), *комп'ютерний практикум* («Онлайн прокладання та економічний обрахунок туристичного маршруту з діловою, науковою, освітньою, медичною, релігійною метою»), *тематичні екскурсії* («Відвідування об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО в Україні») тощо.

Педагогічна майстерність учителя основ природничих наук буде реалізовуватися у виховній сфері. Важливими чинниками тут будуть внутрішні мотиви учнів (учениць) не вчитися (!), а також власне невміння вчитися. Це педагогічні проблеми не нові, вони потребують не лише застосування методів дослідження з основ природничих наук, а також під час спілкування «учитель – учні»(цієї «чарівної» миті взаємодії і взаємозв'язку) засвоєння позитивного досвіду роботи. Сюди В. Сухомлинський відносить аспекти здобуття щастя, радості у сфері діяльності, творчості. «Особистість немислима, якщо людина не заявляє про себе ... якщо вона не стверджує себе в діяльності» [1, 81]. Однією з чудових форм цієї діяльності залишається робота з першоджерелами, зокрема, науково-популярною літературою, застосування перших проб пера після завершення спостережень за природними процесами або явищами, побудова експериментальної роботи та ін.

У своїй книзі «Методика виховання колективу», яку Сухомлинський написав на початку 1970-тих років науковець уявляв і виховував учня (ученицю) працею, обґрунтовуючи це тим, що кожна особистість «відчуває потребу в іншій людині і саме для загальної роботи, для творчості» [1, 523]. Вони спільно створювали свій «Сад троянд» [2, 257], сіяли багато квітів, як в школі, так і вдома [там же, 258], під час літніх канікул працювали і відпочивали у своєму літньому таборі «Сонячна діброва» [там же, 388]. Пройшло понад п'ятьдесят років по тому, і нам важко навести хоча б один приклад в Україні закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО), який цілісно реалізовує свою освітню програму закладаючи сад або полезахисну лісосмугу, діброву або розплідник. Можемо навести декілька позитивних прикладів ЗЗСО, які отримали найвищі бали за результатами Зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) і проводили такі види робіт.

Приклад 1 (Український фізико-математичний ліцей КНУ імені Тараса Шевченка № 3 із ТОП-200). Спільно з КО «КиївЗеленБуд» озеленяли місто – висаджували дерева у сквері поблизу станції метро «Виставковий цент» (15 березня 2019 р.).

Приклад 2 (Русанівський ліцей № 9 із ТОП-200). Саджали квіти, кущі, дерева, поливали та стригли газони (5 червня 2019 р.).

Ці яскраві позитивні приклади ілюструють те, що ЗЗСО у переважній більшості надають перевагу екскурсійним поїздкам, відвідуванням виставок, майстер-класів, екологічних акцій, учнівських конференцій, зборам коштів, туристичним походам, цифровому прибиранню тощо.

Висновки. Якщо узагальнити вище викладений матеріал побачимо, що проблеми виховання всебічно розвиненої особистості методами основ природничих наук і педагогіки мають різнорівневий і різнополюсний характер впливу (табл. 1).

Таблиця 1

**Сили виховання
(за В. О. Сухомлинським, 1979)**

СІМ'Я			ШКОЛА			ОСОБИСТІТЬ		
Мама	Підліток на вулиці	Родич	Класний колектив	Підліток в школі	Учитель	Інтелектуальне виховання	Естетичне виховання	Моральне виховання

І, насамкінець, пам'ятаємо слова Великого педагога, що навколо учня (учениці) не повинно бути обстановки байдужості.

Список використаних джерел

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / Редкол. : Дзеверін О. Г. (передм.) та ін. К. : Рад. школа, 1979. Т. 1. 686 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : В 5-ти т. / Редкол. : Дзеверін О. Г. (передм.) та ін. К. : Рад. школа, 1979 – 1980. Т. 3. 719 с.
3. Яценко В. С., Часнікова О.В. Навчальна програма курсу за вибором «Географія міжнародних економічних відносин» 9 клас. К., 2022. 12 с. URL. : https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/1.-Neohrafiia-mizhnarodnykh-ekonomichnykh-vidnosyn_YAtsenko-CHasnikova.pdf (дата звернення: 01 вересня 2022). Надано гриф МОН України «Схвалено для використання в освітньому процесі» (лист № 22.1/12-Р-246 від 28.07.2022 р.)

В тезах розглядаються питання формування цілісної системи вивчення курсів за вибором інтегрованого змісту. Наводяться приклади взаємозв'язку і взаємозалежності всіх частин освітнього процесу із формування всебічно розвиненої особистості в методичній системі В.О. Сухомлинського, зокрема, праці «Народження громадянина», «Методика виховання колективу» та ін.

Подаються методичні рекомендації впровадження основних форм вивчення курсів за вибором інтегрованого змісту, як міні-дослідження, творчі проєкти, дискусії, комп'ютерного практикуму, тематичних екскурсій тощо.

Розраховані на учителів і методистів закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: *методична система В.С. Сухомлинського, курси за вибором інтегрованого змісту, форми навчання.*

Theses consider the issue of forming a holistic system of studying courses by choosing an integrated content. Examples of the interconnection and interdependence of all parts of the educational process for the formation of a comprehensively developed personality in the methodical system of V.O. Sukhomlynskyi, in particular, the works "Birth of a Citizen", "Methodology of Collective Education" and others.

Methodological recommendations for the implementation of the main forms of studying courses with a choice of integrated content, such as mini-research, creative projects, discussions, computer workshops, thematic excursions, etc., are provided.

Designed for teachers and methodologists of general secondary education institutions.

Keywords: *methodical system of V.S. Sukhomlynskyi, courses by choice of integrated content, forms of education.*